

Uwarunkowania handlu detalicznego żywnością ekologiczną

Uwarunkowania handlu detalicznego żywnością ekologiczną

Joanna Smoluk-Sikorska Władysława Łuczka

Uwarunkowania handlu detalicznego żywnością ekologiczną

Difin

Copyright © by Difin SA
Warszawa 2014

Publikacja dofinansowana przez Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego w ramach projektu badawczego
pt. „Stan i uwarunkowania rozwoju handlu detalicznego
żywnością ekologiczną”.

Wszelkie prawa zastrzeżone. Kopiowanie, przedrukowywanie
i rozpowszechnianie całości lub fragmentów niniejszej pracy
bez zgody wydawcy zabronione.

Książka ta jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, abyś
przestrzegał praw, jakie im przysługują. Jej zawartość możesz
udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście
znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej
fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz,
czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie na użytek
osobisty. Szanujmy cudzą własność i prawo.

Wydanie pierwsze

Recenzent:
dr hab. Halina Kałuża, prof. UPH

Redaktor prowadzący:
Tomasz Serafin

Korekta:
Anna Krasucka

Projekt okładki:
As-art, Violetta Nalazek
Fotografia na okładce: www.sxc.hu

ISBN 978-83-7930-332-8

Difin SA
Warszawa 2014
00-768 Warszawa, ul. F. Kostrzewskiego 1
tel. 22 851 45 61, 22 851 45 62, fax 22 841 98 91
Księgarnie internetowe Difin:
www.ksiegarnia.difin.pl www.ksiegarniasgh.pl
Skład i łamanie: Jan Kapla, Edit sp. z o.o.
Wydrukowano w Polsce

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Znaczenie rolnictwa ekologicznego	11
1.1. Istota i korzyści rolnictwa ekologicznego	11
1.3. Rolnictwo ekologiczne jako element polityki rolnej	33
1.4. Aktualny stan rolnictwa ekologicznego na świecie	51
1.5. Rynek żywności ekologicznej	54
Rozdział 2. Uwarunkowania rolnictwa ekologicznego w Polsce	63
2.1. Przesłanki przyrodnicze, ekonomiczne i społeczne rozwoju rolnictwa ekologicznego	63
2.2. Regulacje prawne ekologicznych metod produkcji	67
2.3. Instrumenty wsparcia gospodarstw ekologicznych	72
2.4. Zmiany ilościowe w rolnictwie ekologicznym	79
Rozdział 3. Handel detaliczny żywnością ekologiczną	90
3.1. Specyficzne cechy dystrybucji i handlu żywnością ekologiczną	90
3.2. Organizacja sprzedaży żywności ekologicznej w placówkach handlowych	101
3.3. Poziom i zróżnicowanie oferty asortymentowej	105
3.4. Związki handlu detalicznego ekożywnością z dostawcami	113
3.5. Wybrane instrumenty marketingu	122
3.6. Polityka cenowa	135
3.7. Perspektywy rozwoju handlu detalicznego i rynku żywności ekologicznej	150
Zakończenie	159
Literatura	163

Wstęp

Rolnictwo ekologiczne jest jednym z kluczowych elementów zrównoważonego rozwoju. W odróżnieniu od rolnictwa intensywnego, opartego głównie na celach ekonomicznych, najważniejsze znaczenie przypisuje ono krótko- i długookresowym celom ekologicznym. Jego cechą charakterystyczną jest to, że w sposób harmonijny łączy cele środowiskowe z celami gospodarczymi i społecznymi, dlatego jest uznawane za jeden z podstawowych czynników wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich.

Szacuje się, że obecnie rolnictwo ekologiczne rozwijane jest w ponad 160 krajach, natomiast powierzchnia upraw ekologicznych wynosi 37,5 mln ha. Warunkiem dynamicznego rozwoju rolnictwa ekologicznego jest efektywnie funkcjonujący rynek jego produktów. W 2012 r. wartość światowego rynku żywności ekologicznej była oceniana na ponad 50 mld euro, z czego największy udział miały Stany Zjednoczone i kraje Unii Europejskiej. W krajach tych rynek ekoproduktów charakteryzuje się efektywnymi kanałami dystrybucji, zapewniającymi opłacalny zbyt z gospodarstw i przetwórci ekologicznych.

W Polsce istnieją korzystne warunki dla rozwoju ekologicznych metod produkcji z uwagi na stosunkowo niewielki stopień chemizacji rolnictwa. System ten może stać się jednym z elementów składowych zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Po pierwsze, rolnictwo ekologiczne wymaga większych nakładów siły roboczej niż rolnictwo konwencjonalne, co sprzyja utrzymaniu miejsc pracy na wsi. Po drugie, uzyskiwanie wyższych cen za produkty ekologiczne oraz dopłat do powierzchni upraw przyczynia się do wzrostu dochodów rolniczych. Po trzecie, polska żywność ekologiczna ma szanse eksportowe na rynku europejskim ze względu na przewagę konkurencyjną wynikającą z niższych kosztów produkcji.

W związku z przystąpieniem Polski do UE zostały wprowadzone dopłaty do powierzchni upraw ekologicznych, co spowodowało dynamiczny wzrost powierzchni upraw i liczby gospodarstw ekologicznych. Tymczasem rynek nadal charakteryzuje się niskim stopniem rozwoju, dlatego w gospodarstwach nasiliły się trudności ze zbytem.

Słabością rynku żywności ekologicznej jest mała przejrzystość sfery dystrybucji i handlu. Mimo, że powstała już pewna liczba opracowań dotyczących funkcjonowania rynku żywności ekologicznej w Polsce, to jednak niezbędne są pogłębione badania nad tą problematyką.

Głównym celem niniejszej książki jest diagnoza stanu i charakterystyka uwarunkowań rozwoju handlu detalicznego żywnością ekologiczną w Polsce. Podjęto również próbę odpowiedzi na pytania, jakie czynniki mają wpływ na poprawę dostępności i poszerzenie asortymentu żywności ekologicznej, jaki charakter mają związki detalistów z dostawcami oraz jakie strategie i instrumenty marketingu są najczęściej wykorzystywane w badanych placówkach handlowych. Przeprowadzone badania zostały sfinansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach projektu badawczego nr NN112 385440 pt. „Stan i uwarunkowania handlu detalicznego żywnością” ekologiczną realizowanego w latach 2011–2014.

Niniejsza książka składa się ze wstępu, trzech rozdziałów i zakończenia. Dwa pierwsze rozdziały stanowią jej część literaturową. Zostały one oparte na licznych opracowaniach, zagranicznych i polskich oraz dokumentach krajowych i międzynarodowych organizacji, takich jak: Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Eurostat, Komisja Europejska, Instytut Badawczy Rolnictwa Ekologicznego czy Międzynarodowa Federacja Ruchów Rolnictwa Ekologicznego. Trzeci rozdział ma charakter empiryczny i przedstawia wyniki oraz wnioski z przeprowadzonych badań w sferze handlu detalicznego.

W pierwszym rozdziale scharakteryzowana została istota i znaczenie rolnictwa ekologicznego we współczesnym świecie, ze szczególnym uwzględnieniem korzyści środowiskowych, ekonomiczno-społecznych, zdrowotnych i etycznych związanych z jego rozwojem. Przedstawiono również miejsce rolnictwa ekologicznego w polityce rolnej UE, zwłaszcza regulacje prawne oraz system wsparcia ekologicznych metod produkcji i jego przeobrażenia w ciągu ostatnich kilkunastu lat. Następnie omówiono aktualny stan rolnictwa ekologicznego na świecie. W końcowej części rozdziału zaprezentowane zostały podstawowe cechy i elementy rynku produktów ekologicznych.

Kolejny rozdział dotyczy uwarunkowań rozwoju ekologicznych metod produkcji w Polsce. Skoncentrowano się na uwarunkowaniach przyrodniczych, ekonomicznych, społecznych i prawnych. Przedstawione zostały również instrumenty wsparcia ekologicznych metod produkcji, w tym system dopłat do kosztów kontroli i poziom dotacji przysługujących rolnikom w ramach programu rolnośrodowiskowego. Następnie zaprezentowano ilościowe zmiany w rolnictwie ekologicznym w latach 1990–2012 pod względem liczby i powierzchni gospodarstw, ich wielkości oraz struktury upraw.

W rozdziale trzecim przedstawiono wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród placówek zajmujących się handlem żywnością ekologiczną. Zawiera on charakterystykę sklepów specjalistycznych, drobnodetalicznych (ogólnospożywczych) i placówek należących do sieci handlowych pod względem wielkości i zróżnicowania oferty asortymentowej oraz charakteru związków z dostawcami. Podjęta została również próba identyfikacji wykorzystywanych przez te sklepy strategii i instrumentów marketingowych, w szczególności stosowanej polityki cenowej i promocyjnej. Rozdział zamyka ocena perspektyw rozwoju rynku i handlu detalicznego ekożywnością w Polsce.

ROZDZIAŁ 1

Znaczenie rolnictwa ekologicznego

1.1. Istota i korzyści rolnictwa ekologicznego

W początkach drugiej połowy ubiegłego wieku większość krajów europejskich cechował deficyt żywności, dlatego polityka rolna tego okresu opierała się na stosowaniu szeregu instrumentów stymulujących wzrost produkcji w celu zapewnienia samowystarczalności żywnościowej. Wiązało się to z koniecznością prowadzenia działań zmierzających do obniżki kosztów produkcji. Przyczyniła się ona do spadku cen, jak również wzrostu zróżnicowania asortymentowego i poprawy dostępności produktów żywnościowych. Szybkie tempo rozwoju nowych technologii w przemyśle chemicznym i maszynowym dostarczyło rolnictwu znacznych ilości nowoczesnych środków plonotwórczych. Na masową skalę stosowano nawozy sztuczne, środki ochrony roślin i sprzęt rolniczy, co skutkowało przede wszystkim wzrostem wydajności produkcji rolnej. W znacznie mniejszym stopniu wykorzystywano tradycyjne metody oparte na naturalnych procesach zachodzących w przyrodzie (Zysnarska 1997), a takie cechy gospodarstw, jak wielokierunkowość, samowystarczalność i organiczny charakter¹, straciły na znaczeniu na rzecz specjalizacji, technizacji i intensyfikacji produkcji.

Procesy te przyczyniły się do wzrostu zanieczyszczenia środowiska, a w ślad za tym do degradacji środowiska rolniczego. Mimo tego przez długi okres w rachunku kosztów nie uwzględniano środowiskowych konsekwencji intensyfikacji produkcji, na które składały się m.in. erozja i wyjałowienie gleb, zanie-

¹ Organiczny charakter gospodarstwa polega na wykorzystywaniu i współdziałaniu wszystkich elementów gospodarstwa, łącznie z odpadami, w celu optymalnej produkcji żywności. W systemie takim minimalizuje się środki pochodzące spoza gospodarstwa, a samo gospodarstwo traktuje się jako odrębnie i samodzielnie funkcjonujący organizm.

czyszczenie wód gruntowych oraz zmniejszenie bioróżnorodności. Dodatkowo, dynamiczny wzrost gospodarczy i technologiczny wymagał coraz większych nakładów w sektorze rolnym (głównie w produkcji nawozów sztucznych i chemicznych środków ochrony roślin), co przyczyniło się do nadmiernej eksploatacji zasobów energetycznych i surowców naturalnych.

Występowanie negatywnych skutków rozwoju intensywnych metod produkcji rolnej zrodziło potrzebę zmian w podejściu do problemu oddziaływania rolnictwa na środowisko przyrodnicze. Świadomość konsekwencji stosowania nowoczesnych praktyk rolniczych wywołała wzrost zainteresowania żywnością produkowaną bez użycia środków chemicznych. Stopniowo zmieniała się również rola rolnictwa w gospodarce. Europa Zachodnia osiągnęła podstawowy cel polityki rolnej, jakim była samowystarczalność żywnościowa, dlatego argumenty przemawiające za dalszym, intensywnym zwiększaniem produkcji żywności straciły na znaczeniu.

Rozwój gospodarczy i równoczesna poprawa sytuacji dochodowej konsumentów spowodowały wzrost wymagań dotyczących cech jakościowych produktów żywnościowych (Michna 2000). Na zmiany w konsumpcji duży wpływ miały zagrożenia zdrowotne, spowodowane zanieczyszczeniem środowiska przyrodniczego i przypadkami spadku jakości produktów żywnościowych. Skutkowało to zmianą preferencji części konsumentów znajdującą odzwierciedlenie w rosnącym popycie na produkty odznaczające się wysokimi walorami zdrowotnymi oraz smakowymi, co z kolei wywołało określone procesy dostosowawcze po stronie podaży i handlu żywnością.

Kryzys ekologiczny, zmiany ilościowe w produkcji rolnej, jak i liczne zachorowania na choroby cywilizacyjne skutkowały rosnącym zainteresowaniem systemami rolniczymi przyjaznymi środowisku. Najbardziej powszechnym z tych systemów jest rolnictwo ekologiczne. Jego początki sięgają lat 20. XX wieku, ale przez długi okres miało ono niewielkie znaczenie i dopiero pół wieku później zaczęło rozwijać się na szerszą skalę jako metoda produkcji alternatywna w stosunku do rolnictwa konwencjonalnego.

Za prekursora rolnictwa ekologicznego powszechnie uważa się twórcę **metody biodynamicznej**, Rudolfa Steinera – austriackiego filozofa i przyrodnika. Metoda biodynamiczna zakłada ścisły związek, jaki zachodzi między ziemią, człowiekiem i kosmosem. Szczególną rolę przypisuje ona działaniu pierwiastków zarówno materialnych, jak i niematerialnych, za pomocą których można aktywizować glebę i podwyższać jej urodzajność. Warto podkreślić, że Steiner jako jeden z pierwszych postulował traktowanie gospodarstwa jako odrębnego organizmu o zamkniętym obiegu materii (Softysiak 1993).

Kolejną metodą gospodarowania jest **metoda organiczno-biologiczna**, rozwijana przez szwajcarskiego działacza chłopskiego Hansa Müllera, który na po-

czątku lat 30. XX wieku założył Chłopski Ruch Ojczyźniany. Jest on uznawany za twórcę systemu opartego na przesłankach społeczno-ekonomicznych, które przejawiały się głównie w działaniach na rzecz umacniania drobnej gospodarki chłopskiej i uniezależnienia od przemysłu. W odniesieniu do samego gospodarowania najważniejszym elementem tej metody jest utrzymanie żyzności gleby w gospodarstwie funkcjonującym na podstawie zamkniętego obiegu materii. Teoretyczne podstawy rolnictwa organiczno-biologicznego zostały stworzone przez niemieckiego lekarza Hansa Petera Ruscha w publikacji *Żyzność gleby* (Bechmann 1993).

Natomiast w Wielkiej Brytanii najbardziej powszechną metodą rolnictwa ekologicznego, zaproponowaną przez Alberta Howarda i Evę Balfour, jest **metoda organiczna**, która bazuje na wzajemnych zależnościach zachodzących między glebą a roślinami. Z kolei w Stanach Zjednoczonych rozwijała się metoda organiczna stworzona przez Jerome’a Irvinga Rodale’a, według którego podwyższoną zawartość próchnicy w glebie uzyskać można jedynie poprzez stosowanie minerałów pochodzenia naturalnego (np. zmieszanych skał) zapewniających odpowiedni rozwój roślin.

Ostatnią metodą rolnictwa ekologicznego jest rozwijana we Francji **metoda biologiczna** opracowana przez Raoula Lemaire’a i Jeana Bouchera, w której podstawowe znaczenie ma wykorzystanie kompostów z dodatkiem glonów morskich podwyższających żyzność gleby. Z ruchu opartego na metodzie biologicznej wyodrębniły się dwa nurty, komercyjny – utożsamiany z firmą Lemaire, oraz niekomercyjny, związany ze znaną na świecie organizacją *Nature et Progrès* zrzeszającą rolników ekologicznych i upowszechniającą rolnictwo ekologiczne oraz jego produkty (*Statuts...* 2006).

Mimo że metody te w pewnym stopniu różnią się pod względem niektórych przesłanek i założeń, jak również dopuszczalnych praktyk rolniczych oraz środków, to przede wszystkim mają wiele cech wspólnych (tab. 1.1). Po pierwsze, traktują one gospodarstwo jako odrębny, samodzielnie funkcjonujący organizm. Po drugie, zakładają ograniczone stosowanie środków pochodzących spoza gospodarstwa. Po trzecie, opierają się na naturalnych metodach użyźniania gleby. Po czwarte, ich celem jest produkcja pełnowartościowej żywności o jak najwyższych cechach jakościowych przy zachowaniu równowagi we współfunkcjonowaniu przyrody i człowieka (Vogt 2001). Ze względu na owe podobieństwa przedstawione metody z czasem zaczęto określać rolnictwem ekologicznym.

Tabela 1.1. Metody stosowane w rolnictwie ekologicznym

Metoda	Twórca	Czas i miejsce powstania	Główne założenia	Środki i praktyki
Biodynamiczna	Rudolf Steiner	Lata 20. XX wieku, wschodnia część Niemiec	– Metoda oparta na antropozofii – Gospodarstwo traktuje się jako odrębny system funkcjonujący w oparciu o pierwiastki materialne i niematerialne, które przyczyniają się do ewolucji przyrody, człowieka, społeczeństwa i kosmosu – Praktyki rolnicze są dostosowane do faz księżyca	Preparaty biodynamiczne (krowieniec, krzemionka) i ziołowe (rumianek, pokrzywa, krwawnik, mniszek, kora dębu, kozłek), obornik
Organiczna	Albert Howard, Eva Balfour	Lata 20–40. XX wieku, Wlk. Brytania	– Metoda oparta na zamkniętym obiegu materii	Kompostowanie, stosowanie resztek pożywnych, plodozmian, obornik, rośliny motylkowe, zmielone skały
	Jerome Irving Rodale	Lata 40. XX wieku, Stany Zjednoczone	– Produkcja bez udziału środków chemicznych – W procesie tworzenia próchnicy duże znaczenie przypisuje się mikroorganizmom	
Biologiczno-organiczna	Hans Müller, Peter Rusch	Lata 30–50. XX wieku, Szwajcaria	– Metoda rozwijana na bazie ruchu społecznego oraz założeń naukowych w zakresie roli mikroorganizmów w glebie – Główną zasadą jest produkcja bez udziału sztucznych środków chemicznych	Kompost, plodozmian, stosowanie nawozów zielonych, głębokie spulchnianie gleby
	Jean Boucher, Raoul Lemaire	Lata 50–60. XX wieku, Francja	– W metodzie tej nie stosuje się środków chemicznych – Podkreśla się znaczenie związku stanu gleby i przyrody ze stanem zdrowia człowieka	
Biologiczna	Jean Boucher, Raoul Lemaire	Lata 50–60. XX wieku, Francja	– W metodzie tej nie stosuje się środków chemicznych – Podkreśla się znaczenie związku stanu gleby i przyrody ze stanem zdrowia człowieka	Kompost, uprawa roślin strączkowych, stosowanie wyciągu z glonów morskich jako źródła wapnia

Źródło: opracowanie własne na podstawie Zysnarska E., *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju produkcji żywności wytwarzanej metodami ekologicznymi*, Wyd. UMK, Toruń 1997, Vogt G., *Geschichte des ökologischen Landbaus im deutschsprachigen Raum – Teil I*, Ökologie & Landbau, 2001, Nr. 118, Vogt G., *Geschichte des ökologischen Landbaus im deutschsprachigen Raum – Teil II*, Ökologie & Landbau, 2001, nr. 119; Sołtysiak U., *Rolnictwo ekologiczne – historyczny przegląd metod*, [w:] *Rolnictwo ekologiczne. Od teorii do praktyki*, red. U. Sołtysiak, Stowarzyszenie EKO-LAND, Warszawa 1993.

W latach 70. ubiegłego wieku w Europie wśród praktyków i badaczy związanych z naukami rolniczymi wzrosło zainteresowanie alternatywnymi metodami produkcji żywności. W 1972 r. z inicjatywy organizacji *Nature et Progrès* utworzono Międzynarodową Federację Ruchów Rolnictwa Ekologicznego (ang. *International Federation of Organic Movements* – IFOAM), która stawiała sobie za cel wymianę informacji, a także ujednolicanie kryteriów rolnictwa ekologicznego obowiązujących w poszczególnych organizacjach. Rok później, w Szwajcarii powstał Instytut Badawczy Rolnictwa Ekologicznego (niem. *Forschungsinstitut für Ökologischen Landbau* – FiBL), który stał się jednocześnie największym na świecie ośrodkiem naukowym prowadzącym badania nad rolnictwem ekologicznym (*Is organic...* 2003).

W latach 80. XX wieku w wielu krajach zaczęły powstawać organizacje zrzeszające producentów żywności ekologicznej, takie jak Związek Szwajcarskich Organizacji Rolnictwa Biologicznego (niem. *Vereinigung schweizerischer biologischer Landbau Organisationen* – VSBLO), (Wehrle 1997), niemiecki AGÖL – Grupa Robocza Rolnictwa Ekologicznego (niem. *Arbeitsgemeinschaft Ökologischer Landbau*), czy węgierska *Biokultúra* (Sołtyśsiak 1998, Vogt 2001). Każda z tych organizacji opracowała własne, odrębne standardy i wymogi rolnictwa ekologicznego. Dlatego w IFOAM podjęto decyzję o przyjęciu powszechnego systemu kryteriów ekologicznych metod gospodarowania. W strukturach federacji powstał komitet, którego zadaniem było opracowywanie ramowych założeń rolnictwa ekologicznego. W 1982 r. opublikowano pierwszą wersję tych założeń, co pozwoliło osiągnąć pewien stopień ujednolicenia standardów rolnictwa ekologicznego obowiązujących w poszczególnych krajach i organizacjach. Założenia te podlegają systematycznemu przeglądowi ze względu na konieczność dostosowywania do zróżnicowanych i zmieniających się warunków gospodarczych, społecznych i przyrodniczych w różnych regionach świata.

We wrześniu 2005 r. IFOAM opracowała najnowszą wersję założeń rolnictwa ekologicznego. Przyjęto cztery główne zasady leżące u podstaw tej metody produkcji (*The Principles...* 2006), a mianowicie:

- zasadę zdrowotności,
- zasadę ekologii,
- zasadę sprawiedliwości,
- zasadę troskliwości.

Zasada zdrowotności wskazuje na to, że rolnictwo ekologiczne wywiera pozytywny wpływ na glebę, organizmy żywe, człowieka oraz ziemię. Każdy organizm jest określonym elementem ekosystemu i oddziałuje na pozostałe jego części. Rolą rolnictwa ekologicznego w procesie produkcji, przetwórstwa,

dystribucji i konsumpcji jest wspieranie zdrowia. W szczególności zasada ta dotyczy wytwarzania bezpiecznej żywności. Dlatego w produkcji rolnej unika się stosowania nawozów sztucznych, pestycydów, leków (w przypadku zwierząt), a w przetwórstwie dodatków do żywności.

Według **zasady ekologii** rolnictwo ekologiczne opiera się na żywych systemach oraz cyklach przyrody, współpracuje z nimi, naśladuje je i wspomaga. Dobrostan zwierząt uzyskuje się poprzez zachowanie ekologicznych, tj. zbliżonych do naturalnych warunków życia. Natomiast nakłady redukuje się poprzez powtórne wykorzystanie materiałów, recykling oraz racjonalne gospodarowanie zasobami i energią. Rolnictwo ekologiczne osiąga równowagę dzięki optymalnemu planowaniu produkcji oraz obsady zwierząt przy zapewnieniu biologicznej i rolniczej różnorodności gatunków.

Zgodnie z **zasadą sprawiedliwości** rolnictwo ekologiczne jest systemem, który gwarantuje sprawiedliwość szans życiowych wszystkich organizmów. Duże znaczenie ma humanitarny stosunek człowieka do innych gatunków, jak również sposób gospodarowania zasobami, umożliwiający korzystanie z nich organizmom żyjącym obecnie i w przyszłości.

Zasada troskliwości mówi, że rolnictwo ekologiczne w sposób przezorny i odpowiedzialny chroni zdrowie oraz dobrostan obecnych i przyszłych pokoleń, jak również samo środowisko. Nauce przypisuje się szczególne zadanie polegające na zapewnieniu bezpiecznego charakteru rolnictwa ekologicznego w celu uniknięcia zagrożeń rodzących nieprzewidziane konsekwencje (np. poprzez stosowanie inżynierii genetycznej).

Rolnictwo ekologiczne w rozumieniu IFOAM jest traktowane szeroko, jako system zmierzający do osiągnięcia celów środowiskowych, ekonomicznych i społecznych. Z tego punktu widzenia jest to sposób gospodarowania, który „wspiera zdrowie gleb, ekosystemów i ludzi. Polega na procesach ekologicznych, bioróżnorodności i cyklach biologicznych dostosowanych do lokalnych warunków oraz unikaniu nakładów z zewnątrz związanych z niekorzystnymi efektami. Rolnictwo ekologiczne łączy tradycję, innowacyjność i naukę w celu poprawy stanu wspólnego środowiska, a także wsparcia sprawiedliwych związków oraz wysokiej jakości życia wszystkich włączonych w ten system” (*Definition...* 2008). Tak zdefiniowane rolnictwo ekologiczne nie stanowi powrotu do historycznych metod produkcji rolnej. Co więcej, jest ono nowoczesną metodą opartą na osiągnięciach nauki, aczkolwiek wykorzystywanych wybiórczo, w celu zachowania podstawowego założenia, jakim jest ochrona środowiska (*Definition...* 2006).

Podobne ujęcie rolnictwa ekologicznego pod pewnymi względami zawiera Kodeks Żywnościowy (*Guidelines...* 2001). Wynika to m.in. z tego, że kryte-

ria określone przez FAO²/WHO³ w znacznej mierze opierają się na zasadach sformułowanych przez IFOAM, chociaż w większym stopniu odnoszą się do roli rolnictwa ekologicznego w przyrodzie. Kodeks określa rolnictwo ekologiczne jako holistyczny sposób gospodarowania, który wspiera zdrowy system agrobiologiczny, biologiczną różnorodność, cykle biologiczne i biologiczną aktywność gleby. Jest to metoda produkcji, która w jak największym stopniu wykorzystuje biologiczne, mechaniczne i tradycyjne metody produkcji bez użycia środków syntetycznych. W szczególności celem rolnictwa ekologicznego jest:

- wspieranie biologicznej różnorodności w obrębie całego gospodarstwa,
- poprawa aktywności biologicznej gleby,
- utrzymanie długotrwałej żyzności gleby,
- przetwarzanie odpadów w celu dostarczenia glebie składników odżywczych,
- stosowanie w jak największym stopniu zasobów odnawialnych,
- wspieranie racjonalnego wykorzystywania gleby, wody i powietrza oraz minimalizowanie wszelkich form zanieczyszczeń rolniczych,
- zachowanie ekologicznych właściwości produktów w przetwórstwie.

W nauce w różnym czasie podejmowano próby określenia definicji ekologicznych metod produkcji. Powstało wiele stosunkowo odmiennych podejść obejmujących różne aspekty rolnictwa ekologicznego (Lampkin 1994). Wieloaspektowość rolnictwa ekologicznego i szereg sfer działalności człowieka, na które wywiera ono wpływ utrudnia stworzenie jednej, uniwersalnej definicji. Początkowo badacze akcentowali głównie środowiskowy charakter rolnictwa ekologicznego, równocześnie podkreślając całościowość systemu rolniczego. Northbourne (1940), który jako pierwszy zastosował pojęcie *organic farming*, zwracał uwagę na holistyczny charakter rolnictwa, zwłaszcza na znaczenie małych, zrównoważonych, samowystarczalnych i stabilnych ekologicznie gospodarstw tworzących dynamicznie funkcjonujący system produkcji. Holistyczny charakter rolnictwa ekologicznego podkreślała również Mannion (1995). Według niej celem ekologicznych metod produkcji jest budowanie głębokiej współzależności między organizmami funkcjonującymi w obrębie gospodarstwa a produkcją i środowiskiem.

Wraz z rozwojem ekologicznych metod produkcji dostrzeżono szereg interakcji zachodzących między ekologicznym systemem produkcji a otoczeniem, zarówno przyrodniczym, jak i ekonomiczno-społecznym. W związku

² Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (ang. *Food and Agriculture Organisation*).

³ Światowa Organizacja Zdrowia (ang. *World Health Organisation*).